

II. Logika

1. Přehled logických spisů.
2. Význam jednotlivých druhů slov – *Kategorie*.
3. Spojování slov (soudy) – *O vyjadřování*.
4. Sylogismus jako nástroj usuzování, tj. získávání poznatků – *První analytiky*.
5. Vědecký sylogismus jako cesta k **vědění** – *Druhé analytiky*.
6. Dialektický sylogismus jako prostředek k tomu, o čem nelze mít vědění – *Topiky a O sofistických důkazech*.
  - A. Paralela k dialektice – rétorika.
  - B. Spis *Poetika* – tématická souvislost s *Rétorikou*.
7. **Mezi logikou a metafyzikou.**

7. Mezi logikou a metafyzikou

- A. Stručné připomenutí – *Kategorie*.
- B. Definice (ὁρισμός)
  - a. Definice definice (L)
  - b. Definice v dokazovací vědě – definice a sylogismus (L)
  - c. Definice v dialektice – hledání bytnosti (τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τί ἐστί) (L)
  - d. Předmět definice z hlediska kategorií (M)
  - e. Definice a οὐσία (M)

7. A. *Kategorie* mezi logikou a metafyzikou

- Jednotlivé kategorie – „slovní druhy“ (druhy predikátů) nebo úrovně jsoucna?
- Οὐσία – podmět všech výpovědí, ale také (a především) základ vší jsoucnosti.

7. B. a. Definice definice

Druhé analytiky II, 10:

- i. „... definice je řeč, která udává, co to je, ... co znamená jméno...“
  - Nominální definice, vysvětlení termínu.
Př.: Trojúhelník je plošný útvar, který má tři vnitřní úhly o součtu dvou pravých.

- ii. „... řeč, která objasňuje, proč něco je.“
  - Součást důkazu, osvětluje příčinu jevu.
Př.: Hrom je rachot, který vzniká, když v mraku vyhasíná oheň.

- iii. „... závěr důkazu, co věc je.“
  - Osvětluje podstatu, tedy bytnost jevu.
Př.: Hrom je rachot v mracích.

- iv. „Definice bezprostředních termínů je nedokazatelný výraz toho, co to je.“
  - Zavedení termínů, taková definice může fungovat jako axióm.
Př.: Přímka je nejkratší spojení dvou bodů.

7. B. b. Definice v dokazovací vědě – definice a sylogismus

i. Definice jako předpoklad a počátek sylogismu:

1. Mnoho smyslových vjemů → obecné druhy v duši.
2. Práce s obecnými druhy → obecné rody → kategorie.
3. **Uchopení obecných pojmů – definice „primitivních pojmů“.**
4. Vztahy mezi obecnými pojmy – hypotézy → axiomy (také definice?).
5. Sylogistická dedukce z axiómů.

7. B. b. Definice v dokazovací vědě – definice a sylogismus

ii. Definice jako součást sylogismu:

- Vědění je věděním příčin, tedy sylogismus odhaluje příčinu.
- Příčinou je střední termín (M).
- Jednou z příčin je τὸ τί ἦν εἶναι.

- Jak může být definice příčinou?
  - Otázka τί ἐστίν (definice): **Co** je zatmění Měsíce?
Odpověď: Odnětí světla Měsíci tím, že jej Země zaclání.

  - Otázka διὰ τί (příčina): **Proč** nastává zatmění či **proč** se Měsíc zatmívá?
Odpověď: Protože postrádá světlo tím, že se Země staví před něj.

  - Odpovědi jsou v podstatě totožné, tedy definice vyjadřuje příčinu.

- V následujícím sylogismu pak je definice (zatmění) zřetelně obsažena:
  - Jestliže se Země postaví mezi Slunce a Měsíc (M), nastává zatmění (P).
  - Měsíci (S) náleží, že se mezi něj a Slunce staví Země (M).
  - → Měsíc (S) se zatmívá (P).

7. B. c. Definice v dialektice – hledání bytnosti

(τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τί ἐστὶ)

Připomenutí role definice v rámci dialektiky:

III. S čím dialektika pracuje (*Top.* I, 4-5)?

- Argumenty: vystavěny na „dialektických propozicích“ = zjišťovací otázky, např.: „Je ‚na souši chodící dvounohý živočich‘ určením člověka?“
- Dialektické sylogismy: vystavěny na „problémech“, např.: „Je ‚na souši chodící dvounohý živočich‘ určením člověka, nebo ne?“ (*Top.* 101b30-33)
- Obecný obsah, obecné prvky jak propozic tak problémů (*Top.* 101b11-28):
  - rod (γένος)
  - zvláštní vlastnost (ἴδιον)
  - nahodilá vlastnost (συμβεβηκός)
  - **určení (definice nebo definiens – ὄρος)**

7. B. c. Definice v dialektice – hledání bytnosti

(τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τί ἐστὶ)

Topiky I, 5:

„Určení je řeč, která označuje bytnost.“

Schéma: A =df B

A („definiendum“)

- jméno („čára“) nebo složený výraz („přímá čára“)

B („definiens“)

- musí určovat právě a jedině A (podmínka rovnosti)
- musí vyjadřovat „bytnost“ (tj. podmínka rovnosti není dostačující)
- konkrétnější schéma: **druh =df nejbližší vyšší rod + druhový rozdíl**

Co je ale ta „bytnost“?

7. B. c. Definice v dialektice – hledání bytnosti (τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τί ἐστὶ)

Co znamená „bytnost“?

- ὅπερ γὰρ τί ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι· *Neboť bytnost je právě to, co věc je...*
Met. 1030a3
- ἐπιστήμη τε γὰρ ἐκάστου ἐστὶν ὅταν τὸ τί ἦν ἐκείνω εἶναι γινῶμεν...
Neboť vědění jednotlivé věci máme tehdy, když známe její bytnost.
Met. 1031b6-7
- ... ἐστὶν ὁ ὀρισμὸς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι λόγος ... δῆλον. *Je tedy zřejmé, že výměr je pojmem bytnosti...*
Met. 1031a11-14
- Tuto bytnost je třeba uchopit pomocí uvedeného schématu, má-li být definice **správná**.

7. B. c. Definice v dialektice – hledání bytnosti

(τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τί ἐστὶ)

Správnost a nesprávnost definice:

- i. Určení je udáváno nesprávně, tj. po **formální stránce**:
  - nejasné vyjádření
  - redundantní definiens
- ii. Definiens je širší než definovaný druh.
- iii. Definiendum není podřazeno pod odpovídající rod:
„Při určování totiž to, čeho určení se udává, musí být zařazeno nejprve do rodu a pak se musí připojit druhové rozdíly, neboť ze všech složek určení především patrně rod vyjadřuje podstatu toho, co je určováno.“
- iv. Definiens nevyjadřuje zvláštní vlastnost.
- v. Definiens nevyjadřuje bytnost definienda.

Chyby ii. – v. představují **věcné, obsahové** nedostatky.

7. B. d. Předmět definice z hlediska kategorií

- Předmětem definice nejsou naše myšlenkové výtvořy, ale přirozené druhy (např. člověk, kůň, hrom, zatmění).
- „Druhy“ (a rody) najdeme v rámci každé kategorie – např. červené, bílé... v rámci kategorie kvality.
- Aristotelés však tvrdí, že definovat lze pouze (nebo především) druhy v rámci první kategorie, tedy οὐσία. Proč?
- Protože druhy jiných kategorií nelze definovat samy o sobě, nýbrž jedině s „přidáním“ – např. bílý člověk, liché číslo („liché číslo =df číslo, které není dělitelné dvěma“).
- „Bílé“ ani „liché“ totiž není o sobě.
- Předmětem definice je tedy především οὐσία. →

7. B. e. Definice a οὐσία – Met. VII

- Co je τὸ ὄν? V první řadě οὐσία.
- Co je οὐσία? Nejspíše τὸ τί ἦν εἶναι, tj. bytnost.
- Definice je vyjádřením bytnosti.

Jenže:

- „... jednotlivá věc o sobě a bytnost jest totéž, nikoli mimochodem, a to i proto, že mítí vědění o jednotlivé věci jest tolik, co znáti její bytnost...“ (kap. 6, 1031b19-21)
- „Zdá se totiž, že je nemožné, aby οὐσία bylo něco, co se vypovídá obecně. Neboť především je οὐσία každé věci vlastní této věci a nepřísluší jinému, kdežto obecně je společné; neboť obecně se nazývá, co může příslušet více věcem.“ (kap. 13, 1038b8-11)

X

- „Definice se totiž týká obecného a druhu.“ (kap. 11, 1036a28-29)
- „Proto také definice ani důkaz se nevztahují na jednotlivé smyslové οὐσίαι, neboť obsahují látku, jejíž přirozenost je taková, že může být i nebýt...“ (kap. 15, 1039b27-30)